

Editorial Nordidactica 2020:4

Camilla Stabel Jørgensen & Roar Madsen



Nordidactica

- Journal of Humanities and Social Science Education

2020:4

Nordidactica – Journal of Humanities and Social Science Education

Nordidactica 2020:4

ISSN 2000-9879

The online version of this paper can be found at: www.kau.se/nordidactica

Editorial Nordidactica 2020:4

Camilla Stabel Jørgensen & Roar Madsen

Vitenskapelige artikler

David Örbring (phD-kandidat ved Lunds Universitet) har skrevet artikkelen *Subject-specific abilities – Formulating goals in geography in school*. Her åpner han opp og analyserer prosessen som førte frem til den offentlige skolens læreplan for geografi i Sverige. Analysen fokuserer på forståelsene av kunnskap i læreplanen og kartlegger intensjonene bak begrepet fagspesifikke evner (subject-specific ability) så vel som konfliktsoner (konfliktlinjer) av betydning for prosessen/som ble tydelige gjennom prosessen. Prosessen analyseres basert på offentlige og interne dokumenter og intervjuer med sentrale aktører og interessegrupper. Örbring peker på seks steg i prosessen med å lage læreplanen. For hvert steg viser han også hvordan ulike intensjoner med/for evnene bidrar til å kartlegge konfliktsoner av betydning for forståelsen av kunnskap i faget. Disse konfliktsonene er politikk og vitenskap, lærererfaring og faglig ekspertise (også ekspertise i ulike fag og ekspertise i skolefagets didaktikk), kommunikasjon og styring, og til slutt faginteresser og generelle interesser.

Selv om vi alle har vært aktører i tilsvarende prosesser – i det minste som høringsinstanser, er det interessant å lese en analyse av prosessen; om hvordan ulike syn på kunnskap og ulike begrep knyttet til kunnskap kommuniseres, underforstås og forhandles. I denne artikkelen om geografifagets læreplan og hvordan den ble laget, er det særlig diskusjonene knyttet til begrepet fagspesifikke evner som står i fokus: hvorfor ikke bare bruke begrepet fagspesifikk kunnskap? Eller slutte seg til trenden og bruke begrepet kompetanse? Kan evner læres – eller er de noe man har? Og hvordan måler man de fagspesifikke evnene? Hvilke taksonomiske system legges til grunn for/forutsettes som relevante under arbeidet med læreplanen? Örbrings artikkel viser både hvor avgjørende det er, hvordan aktørene i en læreplanprosess svarer på disse spørsmålene – så vel som hvordan det gikk med geografifaget i prosessen der det ble nedfelt i den svenske læreplanen.

Irene Trysnes og **Katja H.W. Skjølberg** (begge ved Universitetet i Agder) har skrevet artikkelen *Hva, hvordan, hvorfor? En studie av norske lærere og elevers erfaringer med lekser i samfunnsfag*. Forfatterne konstaterer innledningsvis at lekser er et kontroversielt tema og en kontroversiell praksis både i Norge og internasjonalt. Deres ryddige og oversiktlige gjennomgang av forskning på/om lekser, viser at spørsmålet om skolens rolle for sosial mobilitet står sentralt i debatten. Gjennomgangen viser at det har betydning for elevenes fagkunnskaper, hvor mye tid de bruker på lekser. Men forskningsoppsummeringen viser også at vi vet for lite om hva slags lekser som gis i samfunnsfag. Litteraturgjennomgangen gir imidlertid en oversikt over ulike måter å kategorisere lekser på, og ulike mål (formål) med leksene.

Det empiriske prosjektet som artikkelen presenterer resultater fra, er gjennomført i samarbeid med lærerstudenter ved UiA. Studentene har bl.a. gjennomført intervjuer

med samfunnsfagslærere, om hva slags lekser de gir, og hvorfor. I tillegg er det samlet inn svar på en spørreundersøkelse om lekser i samfunnsfag, fra elever på ungdomstrinn og i videregående. Det er relativt stort samsvar mellom lærerne og elevene når det gjelder hva slags lekser de gir/får, men noe sprik når det gjelder sammenheng mellom om lærerne mener det er viktig å følge opp lekser og om elevene rapporterer at de erfarer at det blir gjort.

Nettopp lærerstudenter fremstår også som én viktig lesergruppe for denne artikkelen, fordi det kan gi dem et godt grunnlag for å tenke analytisk over hva slags lekser de ønsker å gi, og dermed en mulighet for å utvikle en reflektert praksis.

Lina Spjut (Umeå universitet) har skrevet artikkelen *Nationella minoriteter i grundskolans läromedel 2011–2019*. De fem nasjonale minoritetene i Sverige (samer, romfolk, jøder, tornedalinger og sverigefinner) omtales i læreplanen (fra 2011) både i forbindelse med mål, formål og innhold. På bakgrunn av dette, har Spjut funnet frem til 56 læremidler (trykte og digitale) for fagene svensk, samfunnskunnskap, historie, religion og geografi. De nasjonale minoritetene nevnes eksplisitt i de fire første fagenes læreplaner, og angår også geografi fordi det er vanlig i det faget å omtale Sveriges befolkning. Forfatteren undersøker likheter og forskjeller i hvordan de nasjonale minoritetene representeres i læremidlene, og dermed også hvordan læreplanens formuleringer er tolket og tatt i bruk.

Majoriteten av læremidlene omtaler minst en av de nasjonale minoritetene, men det er store forskjeller mellom gruppene. Samene omtales mest og oftest, mens sverigefinnene omtales minst. Samene omtales også som urfolk i artikkelen, og dette foreslås som en forklaring på at denne gruppen oftere er omtalt enn de andre. Fra et norsk perspektiv er det interessant å lese at samme gruppe kan ha status som både urfolk og nasjonal minoritet, ettersom samene er definert som urfolk i Norge, og derfor ikke inkludert blant de nasjonale minoritetene (kvener/norskfinner, jøder, skogfinner, rom (sigøynere) og romanifolk/tatere). Det er også store forskjeller mellom læremidler selv om de utgis som en serie av forlaget. På noen klassetrinn omtales alle minoritetene, og presenteres også som nasjonale minoriteter. I bøkene for andre klassetrinn kan bare en av minoritetsgruppene være nevnt.

Artikkelen tematiserer på ett spesifikt område (nasjonale minoriteter i Sverige) et generelt spørsmål som er vesentlig for alle som driver med innholdsorienterte læremiddelstudier: Hvilke samfunnsbilder trer frem gjennom læremidlenes tekster, bilder og figurer? Både når det gjelder etniske grupper, kjønn, sosioøkonomiske og sosiokulturelle grupper og geografisk tilhørighet (sentrum-periferi) har mange vært opptatt av å unngå stereotype fremstillinger. Og det er det svært gode grunner til. Men læremidlene skal dekke faglig bredt sammensatte skolefag og skal være tilpasset barn og ungdom, som kanskje har mindre utholdenhet i møte med lange og/eller komplekse tekster. Dessuten skal læremidlene også være markedstilpasset for å bli kjøpt inn og brukt. Disse hensynene nødvendiggjør strenge omfangsrammer, noe som på den andre siden gjør det svært utfordrende og kanskje tilnærmet umulig å unngå alle typer stereotypier. Det er jo ikke bare nasjonale og andre minoritetsgrupper som tradisjonelt har hatt lite makt som kan ha forventninger om ikke stereotyp representasjon. Den forventningen kan alle grupper ha, men spørsmålet er om det lar seg gjennomføre

innenfor de rammene som karakteriserer læremidler. Og hva er vunnet og hva er tapt dersom stereotype minoritetsframstillinger blir erstattet av stereotype majoritetsframstillinger? Slike spørsmål burde nok diskuteres mer innenfor våre publiseringsfelter.

Jan Löfström (University of Turku), **Niklas Ammert** (Linnaeus University), **Heather Sharp** (University of Newcastle i Australia), og **Silvia Edling** (University of Gävle) har skrevet artikkelen *Can, and should history give ethical guidance? Swedish and Finnish Grade 9 students on moral judgment-making in history*. Europeiske 15-åringer har i undersøkelser i overveiende grad sagt seg enige i at historien gir oss beretninger som viser hva som er godt og ondt, rett og galt. Med dette som bakgrunn, og med støtte i typologi for historiebruk og moralske argumenter, undersøker forfatterne skriftlige svar fra finske og svenske elever på to spørsmål om historie og moral. Spørsmålene var del av en større spørreundersøkelse som også presenterte elevene for materiale fra en historisk undersøkelse om en hendelse under 2. verdenskrig der en tysk reservestyrke ble bedt om å utslette en polsk jødisk landsby, og medlemmene av den tyske reservestyrken fikk mulighet til å velge andre oppgaver – altså en historisk beretning om individuelle valgmuligheter innenfor rammen av historien om Holocaust.

Når de analyserer elevenes svar, finner forfatterne at en majoritet (58%) både argumenterer for at historie kan hjelpe oss med å ta stilling til hva som er rett og galt, og at moral bør tematiseres i historieundervisning. De øvrige besvarelsene argumenterer enten for at historie ikke kan bidra i spørsmål om hva som er rett og galt, eller at moral ikke bør tematiseres i historieundervisning, eller begge deler. Når forfatterne ser på forskjeller mellom besvarelsene fra de svenske og de finske elevene, finner de bl.a. forskjeller i hvordan de argumenterer for at moral ikke bør tematiseres i historiefaget. Det er langt vanligere i de finske besvarelsene å vise til at spørsmål om moral hører hjemme i et annet fag (religions/livssynsfag), enn i de svenske svarene. Forfatterne drøfter ikke om dette kan henge sammen med at historie inngår i det svenske SO-faget, mens det er et eget/adskilt fag i Finland, men det kan kanskje videre undersøkelser av materialet gå inn på? I materialet, som forfatterne så forbilledlig gjengir kommenterte utdrag av, går det også frem at det omfatter informasjon om skrivernes kjønn, men artikkelen går ikke inn på om materialet viser forskjeller i hvordan gutter og jenter ser på spørsmålene om historien kan vise oss hva som er rett og galt, eller om moral bør tematiseres i historieundervisningen. Som leser blir man imidlertid nysgjerrig også på dette. Gjennom å undersøke elevers svar på spørsmål som konkretiserer historiedidaktisk teori, gir artikkelen interessante innspill til det historiedidaktiske feltet.

Det synes å være bredt akseptert at ingen skolefag bør kunne være helt fremmede for etisk-moralske dimensjoner. På den andre siden, Lund-professor Mats Alvessons bok *Extra allt! När samhälls- och människoförbättrandet slår tillbaka* (2019) kan også være utgangspunkt for en diskusjon om hvordan den beste vilje kan gi negative resultater. Våre fagområder trenger den konstruktive konfrontasjonen mellom etikk- og moralentusiastene i fagene og de mer klassiske-kritiske stemmene.

Sofie Nilsson og **Gabriel Bladh** (begge ved Karlstads Universitet) har skrevet artikkelen *Going Digital? Geography Education in Swedish Secondary School*. Utgangspunktet deres er at geografifaget i ekstremt stor grad er påvirket av

samfunnsendringer (globalisering, urbanisering, klimaendringer og teknologiske endringer). De teknologiske endringene omfatter bl.a. omfattende digital informasjon om steder, noe som i sin tur gir nye utfordringer i faget, som kildekritikk og tilpasning av digitale redskap og ressurser til undervisning. Materialet Nilsson og Bladh har undersøkt i denne artikkelen, er besvarelser av et spørreskjema sendt ut til lærere i SO (Samhällsorienterande ämnen) på 7-9 trinn i Värmland. Undersøkelsen hadde spørsmål om lærerens forhold til undervisning, om lærerens forhold til geografi og om bruk av digitale ressurser i geografiundervisning. Forskerne ventet at lærernes erfaring med å undervise i geografi skulle ha betydning for svarene, men det viste seg at lærernes egen utdanning i faget hadde mye større forklaringskraft. De lærerne som hadde formell utdanning i geografi, tok i langt større grad i bruk digitale ressurser i sin undervisning enn lærere uten studiepoeng i geografi. Begge grupper (med og uten studiepoeng i geografi) var imidlertid usikre i møte med læreplanmål knyttet til å bruke geografiske metoder og det å jobbe i felt (på ekskursjon) med å samle og presentere data støttet av Geografiske Informasjons System (GIS). Dette kan betraktes som de mest komplekse målene i faget, og i tilknytning til dem var altså flest lærere usikre på bruk av digitale ressurser. I tilknytning til det som ble oppfattet som enklere, repetitive mål, som å lære navn på steder, var det flest lærere som var trygge på og som benyttet seg av fagspesifikke digitale ressurser.

For lærerutdannere er det neppe overraskende at Nilsson og Bladh finner at fagkunnskap styrker lærernes selvtillit når de skal undervise i faget. Det er heller ikke overraskende at komplekse ressurser raskere tas i bruk i arbeid med enklere stoff enn i arbeid med mer komplekse faglige utfordringer. Og det kan se ut som om det er viktig å inkludere fagdidaktisk arbeid med aktuelle ressurser i utdanningen av lærere – og for lærere som skal undervise i geografi har Nilsson og Bladh tydelig pekt ut noen aktuelle digitale fagspesifikke ressurser. Og selv om medievirkeligheten er i stadig utvikling, og det fremstår som sannsynlig at det vil utvikles stadig nye digitale ressurser med relevans for geografiundervisning, er det grunn til å tro at mestring av dagens fagspesifikke digitale ressurser – gjennom utdanningen – vil gi studentene det best mulige utgangspunktet for å kunne ta i bruk også nye ressurser. Nilsson og Bladh undersøkelse kan leses som en oppfordring til lærerutdannerne til å spørre seg om de både ruster lærerstudentene til kritisk vurdering av om og når ny teknologi brukes, og til ferdigheter i å bruke dem.

Yngve Skjæveland (Norges Teknisk Naturvitenskapelige Universitet) har skrevet den eneste artikkelen i dette nummeret som svarte på invitasjonen til å skrive oversiktsartikkel i Nordidactica nr 4/2020: Review om fagdidaktisk forskning (<https://journals.lub.lu.se/nordidactica/callforpapers>) i form av artikkelen *Samfunnsfagdidaktisk forskning med empiri frå norsk skule – eit forskingsoversyn*. Siden vi fortsatt er overbevist om behovet for slike oversiktsartikler, er vi svært glade for å kunne presentere dette bidraget i nr 4 2020. Vi er også glade for Skjævelands fokus på forskning med empiri fra skolen. For også når vi som forskere undersøker (f.eks.) læremidler eller lærerutdanning, har det som hensikt å fremme kvalitet i skolen. Skjæveland avgrensar sitt felt til forskning med empiri fra norsk skole i tidsrommet 1997-2020. I materialet han finner – 99 studier – identifiserer han noen klare tendenser

– bl.a. at geografi peker seg ut som den delen av faget som det er forsket minst på. Dette er også parallelt med publikasjonene i Nordidactica – i alle fall i de to årene vi har sittet som redaktører (jf nedenfor). Videre finner Skjæveland at det er færre studier av samfunnsfaget med empiri knyttet til yngre elever enn til eldre elever, og at demokrati er det temaet som har fått størst forskningsmessig oppmerksomhet innenfor det norske samfunnsfagets tre kunnskapsområder: historie, samfunnskunnskap og geografi.

Skjæveland peker også på at det er langt flere publikasjoner pr år (8-10) etter 2010 enn før (2-3). Og at det er langt flere kvalitative studier enn kvantitative. Siden et av målene med artikkelen er «å identifisera hòl i forkinga» og på grunnlag av oversikten – å diskutere framtidig forskning, innrømmer Skjæveland at det frister «å seia at det bør koma fleire kvantitative studiar». Likevel mener han det er så mange uutforskede spørsmål i faget, at det vil være nyttig med kvalitative studier som går inn på elever og læreres konkrete arbeid med faget. På den annen side mener han det er sannsynlig at den nye læreplanen som ble innført høsten 2020 vil føre til større forskjeller mellom skoler, og at denne utviklingen med fordel kan følges gjennom kvantitative studier.

Som det står i calllet, kan vi skille mellom aggregerende og konfigurierende reviewstudier. Skjævelands review aggregerer kunnskap om definerte størrelser gjennom å systematisere data om empiriske studier av samfunnsfaget i norsk skole. Skjæveland gir oss på denne måten en kunnskapsstatus, som igjen gir grunnlag for å si noe velbegrunnet om hva det er viktig å rette forskningsmessig interesse mot. Vi vil derfor gjenta oppfordringen fra calllet om å «sende [...] fagdidaktiske reviewartikler til redaksjonen, ettersom behovet for slike artikler innen vårt felt er stort!»

Diskusjon av artikkelen «Om anti-antisemittisme» i Nordidactica 2020:2

Blant medlemmer av Nordidacticas redaksjonsråd har det fra tid til annen blitt etterlyst debatt om faglige spørsmål. I dette vårt siste nummer som redaktører er vi derfor glade for å kunne presentere to bidrag til debatt: Christhard Hoffmann og Claudia Lenz' respons til Jon A. Lindstrøms artikkel «Om anti-antisemittisme» (publisert i Nordidactica nr 2 2020) og forfatterens svar på responsen.

Takk for oss, oppsummering av publiseringer de siste to årene og takk til alle samarbeidspartnere!

I de til sammen åtte numrene som har blitt publisert i vår redaktørperiode, har vi til sammen publisert 55 vitenskapelige artikler og seks andre bidrag som ikke er fagfellevurdert. Av disse siste er fire personlige faglige meningsytringer, ett bidrag er en konferanseomtale og ett bidrag er en bokmelding. I tillegg kommer Editorial i hvert nummer.

De 55 publiserte vitenskapelige arbeidene har til sammen 88 ene- eller medforfattere, et lite mindretall av disse er (med)forfattere av mer enn en artikkel. Forfatterne har

institusjonell tilknytning til et stort antall universiteter eller høyskoler, hovedsakelig i Sverige, Norge, Finland og Danmark.

Tabell med oversikt over universiteter og høyskoler som ene- eller medforfatterne i 2019 og 2020-årgangene er ansatt ved

Land	Universiteter og høyskoler
Sverige (15 universiteter/høyskoler)	Karlstads Universitet, Mälardalens Högskola, Stockholms Universitet, Jönköpings Universitet, Örebro Universitet, Malmö Universitet, Umeå Universitet, Högskolan Väst, Högskolan Dalarna, Högskolan i Borås, Göteborgs Universitet, Uppsala Universitet, Linnéuniversitetet, Lunds Universitet
Norge (11 universiteter/høyskoler)	Universitetet i Bergen, Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet, Høgskulen på Vestlandet, Universitetet i Agder, Universitetet i Sørøst-Norge, Universitetet i Stavanger, Dronning Mauds Minne – Høgskolen, Universitetet i Oslo, Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet (NTNU), Nord Universitet, Høgskulen i Volda
Danmark (4 universiteter/høyskoler)	Aarhus Universitet, Syddansk Universitet, Københavns Professionshøjskole, UCL Erhvervsakademi og Professionshøjskole
Finland (3 universiteter/høyskoler)	Helsingfors Universitet, Åbo akademi, University of Turku
Nederland (1 universitet)	Universiteit van Amsterdam
Det Forente Kongeriket (UK) (1 universitet)	University of Exeter
Australia (1 universitet)	University of Newcastle (New South Wales)

Av de nordiske landene, er Island svakt representert. Bare en av artiklene disse to årene har islandsk medforfatter og handler om fagdidaktiske spørsmål i islandsk kontekst. Denne kommer heller ikke tydelig fram i oversikten over, fordi alle medforfatterne hadde tilhørighet til et nederlandsk universitet.

At Island er «usynlig» i Nordidactica, er forståelig ut fra harde demografiske fakta: Island har en liten befolkning, og tilsvarende lite fagmiljø. Redaktørene vil helst tro at det nettopp derfor må være desto viktigere for fagmiljøet der å bli «koblet tettere på» fagmiljøene i resten av Norden. I dette ligger en utfordring for redaksjonsrådet og den kommende redaksjonen.

25 av de 55 artiklene har bare menn (en eller flere) som forfattere, mens 15 har en eller flere kvinner som forfattere. De siste 15 har både kvinner og menn som forfattere. En noe jevnere kjønnsbalanse er dermed ønskelig. Denne omfattende vitenskapelige

publiseringsmengden hadde vært umulig å få til uten den velvillige innsatsen fra omkring 90 ulike fagfeller («granskare») og den hjelpen som redaktørene har fått fra redaksjonsrådets medlemmer til forslag på svenske, danske og finske fagfeller. En spesiell og hjertelig takk for aktiv støtte og friksjonsfritt samarbeid går til de tekniske og administrative redaktørene i Karlstad, Anders Broman og Johan Samuelsson. Uten innsatsen fra alle disse hadde redaktørene fått store problemer i møtet med den klare økningen i innsendte artikkelutkast. En stor og hjertelig takk til dere alle!

Bruksspråket i de 55 vitenskapelige artiklene er (i fallende rekkefølge) engelsk 20, svensk 18, majoritetsspråket i Norge (bokmål) (11) og dansk samt det norske minoritetsspråket nynorsk, som er brukt i tre vitenskapelige artikler hver. Lederartiklene har vært vekselvis på bokmål og nynorsk, med ett unntak for svensk (svenskspåklig temanummerredaksjon). Det mest høyfrekvente språket i vitenskapelige artikler har dermed vært engelsk. Det er godt forståelig med bruk av engelsk for finner som ikke skriver svensk, eller islendinger som ikke skriver et av de andre nordiske språkene, eller forfatterkollektiver der en eller flere av forfatterne ikke skriver svensk, dansk eller norsk. I andre tilfeller oppfordrer vi fortsatt sterkt til å bruke svensk/dansk/norsk i vitenskapelige artikler. Det er viktig å videreutvikle disse nordiske språkene som fagspråk, og å styrke den gjensidige nabo-språkforståelsen!

Å skulle klassifisere artiklene etter fagområde/innhold er en komplisert sak, selv dersom det bare gjøres omtrentlig etter en grov firedeling mellom religionsfag, historie, geografi og samfunnskunnskap. Noen tematiserer visse sider ved hele «fagparaplyer» som for eksempel de svenske SO-ämnene eller det norske samfunnsfaget i grunnskolen. Andre skriver omkring spørsmål som gjeler både historie og samfunnskunnskap eller både religionsfag og samfunnsfag. Atter andre skriver om overordnede spørsmål som kan klassifiseres som både samfunnskunnskap og geografi, men forfølger et historisk forskningsdesign. Det er også et faktum at temanummer som springer ut av sesjoner på fagkonferanser, kan forsterke innslagene fra noen av fagnisjene i Nordidacticas publikasjonsfelt, og gjøre andre mindre synlige eller til og med usynlige. En tydelig observasjon gjennom disse to årgangene av Nordidactica, er at geografifaget er «lillebror» blant fagnisjene våre, en annen er at religionsfagene står gledelig sterkt. Sterkest er det likevel klart at samfunnskunnskap- og historienisjene har trådt frem i disse to årgangene. Redaksjoner kan likevel ikke gjøre annet enn å få vurdert det som sendes inn, og publisere alt som både er faglig relevant og som passerer fagfelle-vurderinger og redaksjonelle vurderinger. Slik sett er den viktigste veien til å påvirke Nordidactica sin publiseringsprofil for de fleste doktorander og vitenskapelig ansatte på våre fagfelter å nettopp bruke Nordidactica – skriv og send inn til vurdering! Samtidig vil vi også oppfordre alle Nordidacticas lesere (som ikke allerede har gjort det) til å registrere seg (ved å klikke på «Registrera» på forsiden til Nordidactica <https://journals.lub.lu.se/nordidactica/index>) og gjøre seg tilgjengelig for å vurdere (granska) artikler ved å oppgi interesseområder.

Som avgående redaktører vil vi benytte anledningen til å takke for oss. Andre får vurdere den publiseringen vi har vært ansvarlig for. Selv håper vi at Nordidactica er styrket som Nordisk publiseringskanal, ikke minst på områder som er usynlige for de fleste lesere, som for eksempel at redaksjonsrådet i større grad har blitt et diskuterende,

rådgivende og arbeidende organ, og at praksiser knyttet til redaksjonsrådets medlemmer er tydeliggjort. Dette har vi ønsket å bidra til, og vi kjenner oss trygge på at de påtroppende redaktørene Heidi Eskeland Knudsen og Anders Stig Christensen ved University College Lillebælt også vil nyte godt av dette. Vi ønsker dem lykke til på neste etappe av stafettløpet Nordidactica!